

ANMELDELSER

Bag æstetikteoriens moderne guldalder- konstruktion: 1700-tallets æstetiske sansninger

Af Jørn Erslev Andersen

Elin Andersen: *Kroppens sublime tale. Om tableau og levende billede hos Diderot, Lessing og Lenz* (Aarhus Universitetsforlag 2005, 340 sider)

Det spændende og frapperende ved at læse Elin Andersens velskrevne og oplysende studie i tableauets dramahistorie fra Diderot og frem er hendes elegante og *elliptiske* behandling af Kant. Han er stort set fraværende, hvilket giver god mening i bogens perspektiv. Det er jo sådan i almindelighed god tone, også (her) på bjerget, at gøre ærbødigt hilsen til Kant som den omsigribende æstetikteoris *founding father*. Hvad der kom før (Baumgarten og måske også Burke) var tilløb, hvad der kommer siden står ikke mål: store dele af de toneangivende moderne æstetikteorier henviser gerne og ofte til Kant som den systematiske kategoriker og det sublimes analytiker par excellence, som der så kan tænkes videre på. Især dette med Kant at skelne mellem tingen *i sig selv* og tingen *før os* i kategoriale og systematiske forsøg på at

begribe objektets strukturelle og formelle indretninger betragtes som enhver æstetisk videnskabs credo. Sådan spiller klaveret ikke for Elin Andersen. Med sin afhandling tilstræber hun at give et ikke-kantiansk syn på fænomenet æstetikteori.

Afhandlingen analyserer i et drama- og teaterhistorisk perspektiv tableauets funktion fra midten af 1700-tallet og ind i det 19. århundrede med fokus på Diderot, Lessing og Jakob Lenz. Vejen går ad detaljerede begrebskritiske udredninger og tekst- og dramaanalytiske afsnit med et stort og velfunderet udblik især til 1700-tallets franske, tyske og engelske drama- og skuespillerteorier. I fokus står – i overensstemmelse med toneangivende trends i 1700-tallet – sansningen og dens repræsentationer, fx Diderots spasmatologi og Burkes begreb om det sublime. Enhver form for utidig fremstilling af tidens oplysningstænkning og klassicisme som vindtørre regelfantasier eller feberforvildede sanseexcesser undgås til fordel for en grundig læsning af sansning som funderet på udvekslinger mellem kropsfænomenologiske og virkningsæstetiske begivenheder. Gennemgående for dette er da analyserne af – blandt meget andet tilstødende – tableauet. Mod slutningen af bogen spørger Elin Andersen sig selv om det eksaminerede tableau i bund og grund fremstår som et lidt

for smidigt begreb. Tableauet er aldrig et billede slet og ret, skriver hun, men har med billedlighed at gøre, det peger både mod konkrete billeder (virkningseffekt) og indre billedannelser (sansning) og fremstår som »en bestemt anvisning i dramaet, en specifik sproglig-metonymisk teknik i romanen og poesien, en særegen komposition i det maleriske motiv og endelig som et samlende begreb i en skuespillerkunstnerisk teori« (op. cit., s. 287). Det er, fortsætter hun, dog i analyserne blevet vedholdende opfattet som en øjeblikkelig, kropslig iscenesættelse i et narrativt eller dramaturgisk forløb med suggestiv appel til en visuel fantasi og tro på kunstens overtalelsesevne. Det er udtryk for et tidstypisk begær efter at synliggøre det uudsigelige i kunsten og er altid forbundet med en vis patos.

Det er ikke her muligt at præsentere bogens mange analyser og nyttige oplysninger om og referencer til originalteksterne. De er velskrevne og veltilrettelagte, men af og til savnes et mere prægnant overblik over de mange facetter og en mere koncis æstetik-historisk og –teoretisk indramning af det spændende materiale.

Elin Andersen må flere gange insistere på at korrigere ellers udbredte (mis)-læsninger og (mis)-opfattelser især af Lessing og Lenz. Misopfattelser, der hidrører, bemærker hun, fra den udbredte omgang med materialet i undervisning og bredere receptions-sammenhænge, hvor værkerne enten kun læses sporadisk eller med henvis-

ning til kanoniseret, men altså problematisk, sekundærlitteratur. Dette i vor branche desværre ikke sjældent forekommende problem vedrører ikke kun Diderot, Lessing og Lenz. Andersens korrektioner virker vel-funderede og bør under alle omstændigheder tages ad notam i branchen. Bogen åbner endvidere i et mere overordnet perspektiv for nogle indsigter, der uden videre lader sig indføje i en kritisk eksamination af æstetikhistoriske dogmer, herunder dogmet om Kant som æstetikens fremmeste sublime tænker. For det er jo indlysende for enhver, der har gjort sig bekendt med Kants tre kritikker, at æstetik har at gøre med tilforordning af erkendevnen (den transcendentale æstetik i *Kritik af den rene fornuft*) og at det sublime har at gøre med denne erkendevnes grænser. I det dynamisk sublime (det natursublime) går indbildningskraften momentant i sort og forstanden tømmes for materiale. I det matematisk sublime overgår forestillingen fremstillingsevnen. Dette har sådan set intet med kunsterfaring at gøre, i hvert fald ikke hos Kant. Det har derimod erfaringen af det natur- og det kunstske, hvor indbildningskraft og forstand er momentant i fuldendt harmoni med hinanden, dvs. forstanden undlader for et kort øjeblik at terrorisere og snylte på indbildningskraften. Problemet er jo blot, hvad Kant betyder igen og igen, at alt dette beror på sansninger, der på én gang er udvirket af objektet og på den anden side intet reelt kan sige om det, dvs.

at objekt og begreb er fundamentalt adskilt i forstandsaktiviteten. Denne prekære, for ikke at sige enigmatiske, sanseeffekt, der enten går forud for en given begrebsdannelse eller, som der står i *Kritik af dømmekraften* (§ 53), udvider et begreb gennem fantasi og sansning ved at frisætte indbildningskraften er ofte helt og aldeles underbelyst i mange moderne æstetikteori-ers omgang med kantske systematikker. Kant kalder fænomenet for »intellektuel anskuelse«, hvilket uden videre kan forstås som en 'skjult' og 'syntetisk' (syntetiserende) forbindelse mellem flere adskilte dele: objektets sanseeffekter og disse sanseeffekters transformationer gennem kroppen via intellektuelle anskuelser til systematiske begrebsdannelser.

Denne synsvinkel på Kant lader sig kun vanskeligt foretage ved udelukkende at fokusere på toneangivende dele af aktuelle Kant-receptioner. Den lader sig derimod langt nemmere udvikle gennem en systematisk læsning af fænomener såsom fantasi og indbildning og kunstværkets autonomi (Baumgarten), afstanden mellem det sublime og det skønne (Burke), kropslig spasmatologi (Diderot), ægte entusiasme (Shaftesbury), sund hhv. sindssyg entusiasme (Kant) og sanseeffekter (indre og ydre). Altså af begrebskorregerende analyser af en lang række fænomener og tankemåder, som har været udbredte i tiden lige før og under Kants virke, og som uden videre lader sig fremlæse som medvirkende intensiteter i Kants kun på overfladen

knirkende og tørt kategoriale excesser. Elin Andersens bog bidrager med sin store indsigt i 1700-tallets utal af begreber om æstetisk sansning på bedste vis til en sådan videre kritisk undersøgelse, hvorfor den anbefales til alle læsere med æstetikhistoriske og –teoretiske interesser.